

Correctievoorschrift HAVO

2021

tijdvak 2

filosofie

Het correctievoorschrift bestaat uit:

- 1 Regels voor de beoordeling
- 2 Algemene regels
- 3 Vakspecifieke regels
- 4 Beoordelingsmodel
- 5 Aanleveren scores
- 6 Bronvermeldingen

1 Regels voor de beoordeling

Het werk van de kandidaten wordt beoordeeld met inachtneming van de artikelen 41 en 42 van het Eindexamenbesluit VO.

Voorts heeft het College voor Toetsen en Examens op grond van artikel 2 lid 2d van de Wet College voor toetsen en examens de Regeling beoordelingsnormen en bijbehorende scores centraal examen vastgesteld.

Voor de beoordeling zijn de volgende aspecten van de artikelen 36, 41, 41a en 42 van het Eindexamenbesluit VO van belang:

- 1 De directeur doet het gemaakte werk met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen en het proces-verbaal van het examen toekomen aan de examinerator. Deze kijkt het werk na en zendt het met zijn beoordeling aan de directeur. De examinerator past de beoordelingsnormen en de regels voor het toekennen van scorepunten toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
- 2 De directeur doet de van de examinerator ontvangen stukken met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen, het proces-verbaal en de regels voor het bepalen van de score onverwijld aan de directeur van de school van de gecommiteerde toekomen. Deze stelt het ter hand aan de gecommiteerde.

- 3 De gecommiteerde beoordeelt het werk zo spoedig mogelijk en past de beoordelingsnormen en de regels voor het bepalen van de score toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
De gecommiteerde voegt bij het gecorrigeerde werk een verklaring betreffende de verrichte correctie. Deze verklaring wordt mede ondertekend door het bevoegd gezag van de gecommiteerde.
- 4 De examinerator en de gecommiteerde stellen in onderling overleg het behaalde aantal scorepunten voor het centraal examen vast.
- 5 Indien de examinerator en de gecommiteerde daarbij niet tot overeenstemming komen, wordt het geschil voorgelegd aan het bevoegd gezag van de gecommiteerde. Dit bevoegd gezag kan hierover in overleg treden met het bevoegd gezag van de examinerator. Indien het geschil niet kan worden beslecht, wordt hiervan melding gemaakt aan de inspectie. De inspectie kan een derde onafhankelijke corrector aanwijzen. De beoordeling van deze derde corrector komt in de plaats van de eerdere beoordelingen.

2 Algemene regels

Voor de beoordeling van het examenwerk zijn de volgende bepalingen uit de regeling van het College voor Toetsen en Examens van toepassing:

- 1 De examinerator vermeldt op een lijst de namen en/of nummers van de kandidaten, het aan iedere kandidaat voor iedere vraag toegekende aantal scorepunten en het totaal aantal scorepunten van iedere kandidaat.
- 2 Voor het antwoord op een vraag worden door de examinerator en door de gecommiteerde scorepunten toegekend, in overeenstemming met correctievoorschrift. Scorepunten zijn de getallen 0, 1, 2, ..., n, waarbij n het maximaal te behalen aantal scorepunten voor een vraag is. Andere scorepunten die geen gehele getallen zijn, of een score minder dan 0 zijn niet geoorloofd.
- 3 Scorepunten worden toegekend met inachtneming van de volgende regels:
 - 3.1 indien een vraag volledig juist is beantwoord, wordt het maximaal te behalen aantal scorepunten toegekend;
 - 3.2 indien een vraag gedeeltelijk juist is beantwoord, wordt een deel van de te behalen scorepunten toegekend in overeenstemming met het beoordelingsmodel;
 - 3.3 indien een antwoord op een open vraag niet in het beoordelingsmodel voorkomt en dit antwoord op grond van aantoonbare, vakinhoudelijke argumenten als juist of gedeeltelijk juist aangemerkt kan worden, moeten scorepunten worden toegekend naar analogie of in de geest van het beoordelingsmodel;
 - 3.4 indien slechts één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, wordt uitsluitend het eerstgegeven antwoord beoordeeld;
 - 3.5 indien meer dan één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, worden uitsluitend de eerstgegeven antwoorden beoordeeld, tot maximaal het gevraagde aantal;
 - 3.6 indien in een antwoord een gevraagde verklaring of uitleg of afleiding of berekening ontbreekt dan wel foutief is, worden 0 scorepunten toegekend tenzij in het beoordelingsmodel anders is aangegeven;

- 3.7 indien in het beoordelingsmodel verschillende mogelijkheden zijn opgenomen, gescheiden door het teken /, gelden deze mogelijkheden als verschillende formuleringen van hetzelfde antwoord of onderdeel van dat antwoord;
- 3.8 indien in het beoordelingsmodel een gedeelte van het antwoord tussen haakjes staat, behoeft dit gedeelte niet in het antwoord van de kandidaat voor te komen;
- 3.9 indien een kandidaat op grond van een algemeen geldende woordbetekenis, zoals bijvoorbeeld vermeld in een woordenboek, een antwoord geeft dat vakinhoudelijk onjuist is, worden aan dat antwoord geen scorepunten toegekend, of tenminste niet de scorepunten die met de vakinhoudelijke onjuistheid gemoeid zijn.
- 4 Het juiste antwoord op een meerkeuzevraag is de hoofdletter die behoort bij de juiste keuzemogelijkheid. Als het antwoord op een andere manier is gegeven, maar onomstotelijk vaststaat dat het juist is, dan moet dit antwoord ook goed gerekend worden. Voor het juiste antwoord op een meerkeuzevraag wordt het in het beoordelingsmodel vermelde aantal scorepunten toegekend. Voor elk ander antwoord worden geen scorepunten toegekend. Indien meer dan één antwoord gegeven is, worden eveneens geen scorepunten toegekend.
- 5 Een fout mag in de uitwerking van een vraag maar één keer worden aangerekend, tenzij daardoor de vraag aanzienlijk vereenvoudigd wordt en/of tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 6 Een zelfde fout in de beantwoording van verschillende vragen moet steeds opnieuw worden aangerekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 7 Indien de examinator of de gecommiteerde meent dat in een examen of in het beoordelingsmodel bij dat examen een fout of onvolkomenheid zit, beoordeelt hij het werk van de kandidaten alsof examen en beoordelingsmodel juist zijn. Hij kan de fout of onvolkomenheid mededelen aan het College voor Toetsen en Examens. Het is niet toegestaan zelfstandig af te wijken van het beoordelingsmodel. Met een eventuele fout wordt bij de definitieve normering van het examen rekening gehouden.
- 8 Scorepunten worden toegekend op grond van het door de kandidaat gegeven antwoord op iedere vraag. Er worden geen scorepunten vooraf gegeven.
- 9 Het cijfer voor het centraal examen wordt als volgt verkregen.
Eerste en tweede corrector stellen de score voor iedere kandidaat vast. Deze score wordt meegedeeld aan de directeur.
De directeur stelt het cijfer voor het centraal examen vast op basis van de regels voor omzetting van score naar cijfer.

NB1 *T.a.v. de status van het correctievoorschrift:*

Het College voor Toetsen en Examens heeft de correctievoorschriften bij regeling vastgesteld. Het correctievoorschrift is een zogeheten algemeen verbindend voorschrift en valt onder wet- en regelgeving die van overheidswege wordt verstrekt. De corrector mag dus niet afwijken van het correctievoorschrift.

NB2 *T.a.v. het verkeer tussen examinerator en gecommiteerde (eerste en tweede corrector):*
Het aangeven van de onvolkomenheden op het werk en/of het noteren van de behaalde scores bij de vraag is toegestaan, maar niet verplicht. Evenmin is er een standaardformulier voorgeschreven voor de vermelding van de scores van de kandidaten. Het vermelden van het schoolexamencijfer is toegestaan, maar niet verplicht. Binnen de ruimte die de regelgeving biedt, kunnen scholen afzonderlijk of in gezamenlijk overleg keuzes maken.

NB3 *T.a.v. aanvullingen op het correctievoorschrift:*
Er zijn twee redenen voor een aanvulling op het correctievoorschrift: verduidelijking en een fout.

Verduidelijking

Het correctievoorschrift is vóór de afname opgesteld. Na de afname blijkt pas welke antwoorden kandidaten geven. Vragen en reacties die via het Examenloket bij de Toets- en Examenlijn binnenkomen, kunnen duidelijk maken dat het correctievoorschrift niet voldoende recht doet aan door kandidaten gegeven antwoorden. Een aanvulling op het correctievoorschrift kan dan alsnog duidelijkheid bieden.

Een fout

Als het College voor Toetsen en Examens vaststelt dat een centraal examen een fout bevat, kan het besluiten tot een aanvulling op het correctievoorschrift.

Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt door middel van een mailing vanuit Examenblad.nl bekendgemaakt. Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt zo spoedig mogelijk verstuurd aan de examensecretarissen.

Soms komt een onvolkomenheid pas geruime tijd na de afname aan het licht. In die gevallen vermeldt de aanvulling:

- Als het werk al naar de tweede corrector is gezonden, past de tweede corrector deze aanvulling op het correctievoorschrift toe.
en/of
- Als de aanvulling niet is verwerkt in de naar Cito gezonden Wolf-scores, voert Cito dezelfde wijziging door die de correctoren op de verzamelstaat doorvoeren.

Dit laatste gebeurt alleen als de aanvulling luidt dat voor een vraag alle scorepunten moeten worden toegekend.

Als een onvolkomenheid op een dusdanig laat tijdstip geconstateerd wordt dat een aanvulling op het correctievoorschrift ook voor de tweede corrector te laat komt, houdt het College voor Toetsen en Examens bij de vaststelling van de N-term rekening met de onvolkomenheid.

3 Vakspecifieke regels

Voor dit examen zijn geen vakspecifieke regels vastgesteld.

4 Beoordelingsmodel

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Opgave 1 Zonder grenzen

1 maximumscore 1

Een goed antwoord bevat een uitleg dat Eddy als zakenman niet kwalitatief identiek is aan Eddy als schrijver: zijn uiterlijk / karaktereigenschappen zijn veranderd.

voorbeeld van een goed antwoord:

Eddy was een ploeterende, sombere, mislukte schrijver met een slonzig, ongeschoren uiterlijk. Nadat hij de pil heeft geslikt, verandert zowel zijn uiterlijk als zijn karakter. Hij wordt dynamisch en slim, strak gekapt en succesvol in allerlei opzichten. Kwalitatief gezien lijkt Eddy de zakenman nauwelijks nog op Eddy de schrijver. Ze zijn dus niet kwalitatief identiek.

2 maximumscore 1

Een goed antwoord bevat een uitleg dat numerieke identiteit gaat over de vraag waardoor Eddy ondanks alle veranderingen door de tijd heen dezelfde persoon blijft.

voorbeeld van een goed antwoord:

Numerieke identiteit gaat over de vraag hoe we door de tijd heen dezelfde persoon blijven ondanks alle veranderingen. Wie Eddy is, zit hem niet zozeer in dat hij van uiterlijk of beroep verandert, maar in hoe hij ondanks die veranderingen toch Eddy blijft.

3 maximumscore 1

Een goed antwoord bevat een uitleg dat in Eddy's veranderde zelfbeeld sociale waardering te herkennen is: zijn identiteit wordt vanuit de gemeenschap erkend als waardevol.

voorbeeld van een goed antwoord:

Eddy wordt sinds hij NZT gebruikt, vanuit de gemeenschap gewaardeerd. De mensen om hem heen kijken kennelijk neer op ploeterende schrijvers en vinden het waardevol als iemand in de zakenwereld werkt. Als jij vanuit je sociale omgeving erkend wordt om wat je doet, is er volgens Honneth sprake van erkenning in de vorm van sociale waardering.

Vraag	Antwoord	Scores
4	maximumscore 1	
	<p>Een goed antwoord bevat een weergave van een gevaar van Honneths theorie van relationele autonomie: het ingrijpen van de overheid om de relationele autonomie van individuen te waarborgen / de nadruk op positieve vrijheid kan leiden tot een autoritaire staat.</p> <p>voorbeeld van een goed antwoord: Een gevaar van Honneths theorie van relationele autonomie is dat de overheid gaat bepalen wat mensen waardevol moeten vinden. De nadruk op positieve vrijheid kan ertoe leiden dat een staat zo wordt ingericht dat de overheid bepaalt wat mensen ‘echt’ zouden moeten willen en mensen een bepaalde levensinvulling opdringt.</p>	
5	maximumscore 2	
	<p>Een goed antwoord bevat de volgende elementen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • een uitleg dat volgens Locke Eddy’s identiteit als mens niet zou veranderen als hij NZT heeft geslikt, omdat de functionele organisatie van zijn lichaam hetzelfde is gebleven 1 • een uitleg dat volgens Locke Eddy’s identiteit als persoon wel zou veranderen als hij NZT slikt, omdat persoonlijke identiteit zo ver reikt als het bewuste geheugen en dat dit veel groter is geworden 1 <p>voorbeeld van een goed antwoord:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Volgens Locke is de identiteit van een mens gelegen in de functionele organisatie van zijn lichaam. Deze blijft door de tijd heen hetzelfde, ook al verandert een lichaam bijvoorbeeld qua uiterlijk en groei 1 • Volgens Locke reikt de identiteit van een persoon zo ver als zijn of haar bewuste geheugen. Dit is Lockes psychologisch criterium voor persoonlijke identiteit. Eddy’s geheugen reikt als hij NZT slikt veel verder dan voordat hij NZT slikt. Zijn bewuste geheugen is dus veranderd, waardoor zijn identiteit als persoon ook is veranderd. 1 	
6	maximumscore 2	
	<p>Een goed antwoord bevat een weergave van twee van de volgende elementen:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Reids bezwaar dat Locke de begrippen ‘bewustzijn’ en ‘geheugen’ verward – Reids bezwaar dat identiteit niet uit het bewustzijn kan bestaan, omdat dit veranderlijk is – Reids bezwaar dat Locke identiteit van een individu verward met een vergelijkbare identiteit van een groep individuen <p>per goede weergave 1</p>	

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

voorbeeld van een goed antwoord:

- Reid zegt dat Locke in zijn opvatting over persoonlijke identiteit de begrippen 'bewustzijn' en 'geheugen' verward (bewustzijn gaat volgens Reid alleen over het heden, terwijl geheugen juist over het verleden gaat) 1
- Reid zegt dat iemands identiteit helemaal niet uit bewustzijn kan bestaan, omdat identiteit gaat over wat hetzelfde blijft, terwijl bewustzijn voortdurend verandert 1

7 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- Een weergave van Ricoeurs opvatting van persoonlijke identiteit: het gaat niet om wat door de tijd hetzelfde blijft (idem-identiteit), maar wie door de tijd heen dezelfde blijft (ipse-identiteit) / het zelf dat zich door de tijd heen tot zichzelf verhoudt 1
- een argumentatie met Ricoeurs opvatting van persoonlijke identiteit of Eddy verantwoordelijk is voor de moord op de vrouw 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Volgens Ricoeurs opvatting over persoonlijke identiteit gaat het erom wie er door de tijd heen dezelfde blijft en niet wat er hetzelfde blijft 1
- Eddy weet al een tijdje dat hij black-outs heeft als gevolg van zijn NZT-gebruik. Hij kan zich tot zichzelf en zijn toekomst verhouden door te stoppen met het gebruik van NZT, waardoor hij geen black-outs meer heeft. Of, als hij zijn hernieuwde identiteit met NZT echt niet wil opgeven, er bijvoorbeeld voor zorgen dat hij nooit alleen is, zodat hij tijdens zijn black-outs geen gekke dingen gaat uithalen. Ik vind dus dat Eddy wel degelijk verantwoordelijk is te houden voor de moord op de vrouw. Hij had, wetende van de black-outs, verantwoordelijkheid moeten nemen voor elk mogelijk toekomstig zelf 1

of

- Eddy weet dan wel dat hij black-outs heeft, maar hij heeft misschien nog nooit iemand vermoord of ook maar plannen in die richting gehad. Verantwoordelijkheid nemen voor je toekomstige zelf betekent niet dat je er rekening mee moet houden dat je zomaar ineens in een moordlustige crimineel zult veranderen. Verantwoordelijkheid nemen voor je toekomstige zelf zou hooguit kunnen betekenen dat Eddy vraagt of er iemand bij hem blijft en vertelt wat er is gebeurd tijdens een black-out, of dat hij stopt met zijn NZT-gebruik. Maar je kunt niet verantwoordelijk zijn voor dingen die je doet zonder dat je daar enige weet van hebt, ook niet als je je wel degelijk tot jezelf verhoudt. Ik vind, ook met Ricoeurs opvatting, dus niet dat Eddy verantwoordelijk is 1

Vraag	Antwoord	Scores
8	<p>maximumscore 2</p> <p>Een goed antwoord bevat de volgende elementen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • een weergave van twee verschillende definities van authenticiteit • een argumentatie of de gekozen definitie aansluit bij de opvatting van Lindy of bij de opvatting van Eddy <p>voorbeeld van een goed antwoord:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Authenticiteit betekent dat je handelt vanuit wat jij waardevol en belangrijk vindt of authenticiteit betekent dat je handelt vanuit wie jij nou eenmaal bent, wat specifiek voor jou is • Ik kies de eerste definitie. Als ik zo'n pil zou slikken, zou ik erachter komen dat ik meer blijf te kunnen dan ik tot dan toe altijd wist. Ik zou dan dus ook veel meer mogelijkheden hebben om te kunnen handelen naar wat ik waardevol en belangrijk vind. Ook Eddy gaat er in zijn opvatting over de pil vanuit dat hij juist beter weet wat hij wil, de definitie sluit dus aan bij zijn opvatting <p>of</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ik kies de tweede definitie. Authenticiteit betekent voor mij dat je handelt vanuit wie jij nou eenmaal bent, wat specifiek voor jou is. Door die pil kan je meer dan je dacht en is het duidelijker wat je precies wil. Maar dat zijn dingen die je vóór die pil helemaal niet wilde. Die dingen horen dus niet oorspronkelijk bij jou en helpen jou dus niet om authentiek te zijn. Dat is precies wat Lindy over de pil zegt en de definitie sluit dus aan bij haar opvatting 	<p>1</p> <p>1</p> <p>1</p> <p>1</p>
9	<p>maximumscore 1</p> <p>Een goed antwoord bevat de reden waarom het onderscheid tussen genezen en verbeteren problematisch is bij NZT: NZT verbetert ons denken / geheugen waardoor een 'normaal' geheugen een gebrek kan lijken dat genezen moet worden.</p> <p>voorbeeld van een goed antwoord:</p> <p>NZT verbetert het geheugen en de hersencapaciteit. Daardoor kunnen mensen die NZT gebruiken ineens veel meer informatie verwerken dan mensen die geen NZT gebruiken. Door deze mensverbetering kunnen een normaal geheugen en een normale hersencapaciteit dus nogal gebrekkig gaan lijken. Daardoor is niet meer duidelijk wat een 'ziekte' is en wat een 'algemeen menselijk gebrek'. Moet NZT als geneesmiddel worden aangeboden aan mensen die lijden aan geheugenafwijkingen? Of moet juist iedereen het middel gebruiken om de gebrekkigheid van de mens te verbeteren? Of moet het helemaal verboden worden?</p>	

Vraag	Antwoord	Scores
10	maximumscore 2	
	Een goed antwoord bevat de volgende elementen:	
	<ul style="list-style-type: none"> • een uitleg dat volgens Buchanan verwijzingen naar de menselijke natuur geen morele regels over veranderingen aan die natuur inhouden 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • een argumentatie met tekst 2 of verwijzingen naar de menselijke natuur een rol moeten spelen bij de morele evaluatie van mensverbeteringstechnieken 	1
	voorbeeld van een goed antwoord:	
	<ul style="list-style-type: none"> • Volgens Alan Buchanan schrijven verwijzingen naar de menselijke natuur nooit een moreel oordeel voor over veranderingen aan die menselijke natuur. Als je de menselijke natuur bijvoorbeeld beschrijft vanuit het idee dat de mens een of andere tekortkoming heeft (bijvoorbeeld geen warme vacht), wil dat nog niet zeggen dat aanpassingen waardoor dat tekort wordt opgelost, moreel goed of niet goed zijn. Hetzelfde geldt bijvoorbeeld voor beschrijvingen van de menselijke natuur die ervan uitgaan dat de mens een aantal vaststaande kenmerken heeft 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • Ik ben het eens met Buchanan en vind dat een verwijzing naar de menselijke natuur helemaal niks te maken heeft met de vraag naar de wenselijkheid van mensverbeteringstechnieken zoals NZT. Natuurlijk willen mensen meer dan ze van de natuur hebben meegekregen. Als dat niet had gemogen, waren we nu niet in de ruimte geweest en had er geen internet bestaan, dan hadden allerlei medische aandoeningen nooit genezen kunnen worden. Dat prestatiebevorderende middelen zoals NZT ook negatieve aspecten kunnen hebben, zoals de verslaving en hebzucht in tekst 2, wil niet zeggen dat wat wij van nature hebben meegekregen normgevend is voor wat we mogen ontwikkelen. Waarom zouden we wel kleding mogen maken om in kou te overleven en geen pil mogen gebruiken om onze hersencapaciteit te vergroten waardoor we beter in ellendige sociale situaties kunnen overleven? 	1
	of	
	<ul style="list-style-type: none"> • Ik vind in tegenstelling tot Buchanan wel dat verwijzingen naar de menselijke natuur een rol moeten spelen in de morele evaluatie van mensverbeteringstechnieken. Ook in tekst 2 wordt duidelijk dat het leven met NZT onmiddellijk terugslaat op Eddy: hij is verslaafd en gaat ten onder aan hebzucht. Daaruit blijkt duidelijk dat wij mensen inderdaad niet meer moeten verlangen dan we van nature hebben meegekregen. Aan alle technieken voor mensverbetering kleven nadelige aspecten die volgens mij duidelijk laten zien dat ze uiteindelijk niet wenselijk zijn 	1

Vraag	Antwoord	Scores
11	<p>maximumscore 2</p> <p>Een goed antwoord bevat de volgende elementen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • een weergave wat een 'hedonistische utopie' is: een ideale niet-bestaande plaats die gebaseerd is op genot / geluk • een argumentatie met tekst 3 of je voor- of tegenstander bent van een hedonistische utopie met NZT <p>voorbeeld van een goed antwoord:</p> <ul style="list-style-type: none"> • een hedonistische utopie is een ideale niet-bestaande plaats die is gebaseerd op het bevredigen van genot / geluk • Ik ben geen voorstander van een hedonistische utopie met NZT. Het hedonistische ideaal zou dan, zoals in tekst 3, vooral gericht zijn op economisch succes, roem en vrouwelijke aandacht. Dat is nogal eenzijdig, individualistisch en seksistisch. Natuurlijk zou het fijn zijn als iedereen zijn eigen plezier kan najagen en daarin succes kan behalen, maar een samenleving die alleen maar uitgaat van genot is per definitie eenzijdig. Naast genot zouden volgens mij ook dingen als 'betekenis' een rol moeten spelen <p>of</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ik ben wel een voorstander van een hedonistische utopie met NZT. Als we allemaal succesvol kunnen worden in dat wat voor ons plezier oplevert, is er volgens mij ook een stuk minder competitie onderling. Ik denk niet dat een fascinatie voor mensverbetering per se voortkomt uit een economisch belang, roem of vrouwelijke aandacht, zoals in tekst 3 wordt gesuggereerd. Als we onze hersencapaciteit beter kunnen gebruiken, weten we beter wat we willen en kunnen en zijn minder mensen gefrustreerd en ongelukkig. Dat in de film toevallig voor successen met vrouwen en geld wordt gekozen, zegt niet dat in een samenleving met NZT geen succes wordt behaald op artistiek, sociaal en idealistisch gebied 	<p>1</p> <p>1</p> <p>1</p> <p>1</p>

Opgave 2 De weg

12 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg dat in tekst 4 de introspectietheorie van Descartes te herkennen is met het kenmerk onfeilbaarheid: door naar binnen te kijken, kan ik me niet vergissen in mijn ware zelf 1
- een uitleg dat in tekst 4 de introspectietheorie van Descartes te herkennen is met het kenmerk alwetendheid: door naar binnen te kijken, kan ik alles over mezelf te weten komen 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Volgens de introspectietheorie van Descartes kun je weten wie je bent door naar binnen te kijken en ben je daarin onfeilbaar. Ook volgens tekst 4 moet je om jezelf te vinden naar binnen kijken en vind je daar je ware zelf en weet je wie je bent. Je vergist je dus niet 1
- Bovendien zijn we volgens de introspectietheorie van Descartes alwetend, omdat we kennis hebben van al onze verlangens en overtuigingen. Ook tekst 4 gaat ervan uit dat we bij het kennen van onszelf alwetend zijn. We weten niet alleen wat ons ware zelf is, maar ook hoe we alle geluk, voorspoed en persoonlijke bevrediging kunnen beleven die ons voor ogen stond 1

13 maximumscore 1

Een goed antwoord bevat een uitleg met de rol van de verbeelding hoe het idee van een onveranderlijk, ononderbroken bestaan van het zelf volgens Hume tot stand komt: de verbeelding construeert een identiteit op basis van losse, elkaar opvolgende percepties.

voorbeeld van een goed antwoord

Hume legt uit waarom wij de neiging hebben aan te nemen dat het zelf door de tijd heen een continu en ononderbroken bestaan heeft. Daarbij maakt Hume een vergelijking met een boom. Omdat een boom alleen geleidelijk en onmerkbaar verandert, verbeelden we ons volgens Hume dat die boom een onveranderlijke identiteit heeft: de verbeelding schrijft een identiteit toe aan losse, elkaar opvolgende waarnemingen. Volgens Hume doen we hetzelfde als het om onze eigen identiteit gaat: we verbeelden ons dat het zelf een onveranderlijke identiteit heeft.

Vraag	Antwoord	Scores
14	maximumscore 2	
	Een goed antwoord bevat een argumentatie voor of tegen de autonomie-opvatting van de klassiek-liberalen met:	
	<ul style="list-style-type: none"> • nudgepaternalisme: een ongemerkt sturende (sociale) omgeving ondermijnt autonoom kunnen kiezen / uitvoeren van handelingen 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • aangepaste voorkeuren: onze voorkeuren blijken onbewust aangepast aan de sociale omgeving 	1
	voorbeeld van een goed antwoord:	
	<ul style="list-style-type: none"> • Nudgepaternalisme laat zien dat onze keuzes beïnvloed kunnen worden door de manier waarop onze omgeving is ingericht. Bij het aanbieden van standaardopties blijkt vaak dat onze keuzes minder autonoom zijn dan we denken. Ik denk dat we onbewust erg gestuurd worden door onze sociale omgeving en dat de klassiek-liberale opvatting dat onze keuzes en handelingen autonoom gemaakt of uitgevoerd zijn, daarom ook wat overtrokken is 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • Het is zelfs zo dat niet alleen onze daadwerkelijke keuzes en ons handelen voor een belangrijk deel worden gevormd door onze sociale omgeving. Dat geldt ook voor onze voorkeuren, waarvan we zelf oprecht geloven dat het onze eigen voorkeuren zijn, maar die in de praktijk vaak onbewust blijken te zijn aangepast aan onze sociale omgeving. Ook vanuit deze theorie is het minder zinvol om te streven naar autonomie in de klassiek-liberale betekenis 	1
of		
	<ul style="list-style-type: none"> • Nudgepaternalisme laat zien dat onze keuzes beïnvloed kunnen worden door de manier waarop onze omgeving is ingericht. Toch is dit niet in strijd met de klassiek-liberale opvatting van autonomie. De nudges stellen ons namelijk in staat om te handelen naar onze eigen keuzes 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • Een probleem daarbij is dat ook onze voorkeuren mede bepaald worden door onze sociale omgeving. We kunnen zelf oprecht geloven dat het onze eigen voorkeuren zijn, maar in de praktijk blijken ze vaak onbewust te zijn aangepast aan onze sociale omgeving. Dat wil wat mij betreft echter niet zeggen dat we de klassiek-liberale autonomie-gedachte dus maar moeten laten varen. Je kunt proberen je onbewuste voorkeuren bewust te maken en je keuzes heroverwegen. Op die manier kun je nog steeds autonoom zijn 	1
15	maximumscore 2	
	Een goed antwoord bevat de volgende elementen:	
	<ul style="list-style-type: none"> • een weergave van de invloed van Rousseau op het moderne authenticiteitsideaal, 'het herstellen van het authentieke morele contact met onszelf', zoals deze in tekst 5 te herkennen is 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • een weergave van de invloed van Herder op het moderne authenticiteitsideaal, 'trouw zijn aan jezelf', zoals deze in tekst 5 te herkennen is 	1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

voorbeeld van een goed antwoord:

- De invloed van Rousseau op het moderne authenticiteitsideaal ‘het herstellen van het authentieke morele contact met onszelf’ is in tekst 5 herkenbaar als “We streven ernaar het zelf te verwezenlijken waarvoor we in de wieg zijn gelegd.” 1
- De invloed van Herder op het moderne authenticiteitsideaal ‘trouw zijn aan jezelf’ is in tekst 5 herkenbaar als “We vinden dat we authentiek moeten zijn, trouw aan een waarheid die we nu meestal niet meer bij een hogere macht vinden maar in onszelf.” 1

16 maximumscore 1

Een goed antwoord bevat een uitleg met tekst 6 dat Xun Zi dezelfde ‘denkfout’ maakt als Hobbes: ze beschrijven de natuur van de mens door uit te gaan van de mens zoals we die nu kennen, terwijl het volgens Rousseau juist de samenleving is die de mens egoïstisch maakt.

voorbeeld van een goed antwoord:

Xun Zi zou volgens Rousseau dezelfde ‘denkfout’ maken als Hobbes, omdat hij er net als Hobbes van uitgaat dat de natuur van de mens is zoals we de mens nu kennen, namelijk slecht. Volgens beiden zullen mensen onherroepelijk tot strijd en conflicten vervallen als ze gewoon maar hun natuur en hun neigingen volgen. Volgens Rousseau is de mens van nature juist goed, en is het de samenleving die zorgt dat we van onszelf vervreemden. Daardoor vergeten wie we echt zijn en wat we nodig hebben, waardoor we egoïstisch worden.

17 maximumscore 4

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een weergave van Korsgaards opvatting over wat een praktische identiteit is: een beschrijving van jezelf waaruit blijkt wat je waardevol vindt en die je handelen bepaalt vanuit je eigen redenen 1
- een weergave van Arpaly’s opvatting over authenticiteit en zelfvervreemding: of het onderdrukken van gevoelens tot zelfvervreemding leidt, is afhankelijk van wat jij ziet als je authentieke zelf 1
- een argumentatie of het actief veranderen van je gedragspatronen een goede manier is om jezelf te ontwikkelen met: 2
 - de opvatting van Korsgaard en
 - de opvatting van Arpaly.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

voorbeeld van een goed antwoord:

- Een praktische identiteit is volgens Korsgaard een beschrijving van jezelf waaruit blijkt wat je waardevol vindt en die bepaalt hoe je moet handelen vanuit je eigen redenen 1
 - Volgens Arpaly hoeft het onderdrukken van gevoelens niet tot zelfvervreemding te leiden. Dat is afhankelijk van waarmee je je identificeert, dat wil zeggen wat jij ziet als je authentieke zelf, en welke ruimte dit laat aan je gevoelens. Als ik me identificeer met hoe ik ben als ik dronken ben, dan ben ik het meest mezelf als ik dronken ben. Maar ik kan me ook identificeren met hoe ik ben als ik niet dronken ben. Dan kan ik stellen dat ik niet mezelf was, omdat ik dronken was en gevoelens liet zien die ik normaal gesproken onderdruk, omdat die gevoelens niet laten zien wie ik werkelijk ben 1
 - Door actief mijn gedragspatroon ten opzichte van mijn moeder te veranderen, dwing ik mezelf ertoe weer kritisch naar mezelf te kijken en te bepalen wat ik waardevol vind. Dat zou volgens Korsgaard een goede manier zijn om mezelf te ontwikkelen. Misschien dat de verandering van gedragspatroon ten opzichte van mijn moeder in eerste instantie nep voelt, maar dat gevoel geeft volgens Arpaly niet noodzakelijk weer wie ik ben. Dat hangt af van waar ik me mee identificeer. Door mijn gedragspatroon te veranderen, kan ik wellicht juist mijn identificatie veranderen, en mezelf ontwikkelen 2
- of
- Ik ben het niet eens met Korsgaards opvatting over praktische identiteit. Ik denk dat wie je bent veel vaster staat dan zij beweert. Mijn praktische identiteiten zijn niet zo contingent en ik heb niet de vrijheid om al dan niet waarde te hechten aan een praktische identiteit. Wie ik ben is gelegen in mijn DNA en in mijn karakter dat daaruit is gevormd. Het kan zijn dat je een makkelijker leven hebt als je je moeder anders aanspreekt, maar nep is het wel. Ik ben het dan ook niet eens met de opvatting van Arpaly dat het onderdrukken van je gevoelens nog geen zelfvervreemding hoeft te zijn. Volgens mij is het onderdrukken van je gevoel naar je moeder toe wel een vorm van zelfvervreemding. En ik denk dat je bij je echte zelf uitkomt als je je onderdrukte gevoelens bekijkt. Dat 'nep' voelen van ander gedrag ten opzichte van je moeder moet je juist niet negeren 2

Opmerking

Aan een adequate argumentatie met de opvattingen van Korsgaard en Arpaly of het actief veranderen van je gedragspatronen een goede manier is om jezelf te ontwikkelen, kan een scorepunt worden toegekend - ook als daarin wordt beargumenteerd vanuit instemming met Korsgaard dan wel Arpaly en afkeuring van de andere positie.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

18 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg van het probleem van impliciete oordelen: onbewuste oordelen bepalen ons gedrag waardoor hoe we handelen niet per se overeenstemt met ons bewuste zelfbeeld 1
- een uitleg dat Puetts opvatting over het doorbreken van gedragspatronen aansluit bij de theorie over zelfregulatie: actief vanuit jezelf (eerste-persoonsperspectief) bepalen dat je een andere rol wilt aannemen en jezelf (vanuit derde-persoonsperspectief) beschouwen als iemand wiens overtuigingen en gedragingen niet altijd in overeenstemming zijn met elkaar 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Impliciete vooroordelen maken het moeilijk om zelfkennis te hebben. Het zijn namelijk onbewuste oordelen die ons gedrag bepalen zonder dat we daar erg in hebben. De impliciete-oordelen-test maakt duidelijk dat ons gedrag vaak niet overeenstemt met wat we over onszelf beweren. Het probleem is dat impliciete oordelen onbewust zijn en je dus niet in de gaten hebt dat je jezelf niet zo goed kent als je jezelf dacht te kennen 1
- Zelfregulatie is actief vanuit eerste-persoonsperspectief bepalen hoe je moet handelen en met welke redenen. Dat sluit aan bij Puetts opvatting over het actief doorbreken van gedragspatronen. Je beseft immers dat je vastzit in bepaalde gewoontes en je kunt vervolgens actief vanuit eerste-persoonsperspectief bepalen dat je een andere rol wilt aannemen. Bovendien beschouw je jezelf daarbij vanuit derde-persoonsperspectief als iemand wiens overtuigingen en gedragingen soms met elkaar in overeenstemming zijn, maar soms ook niet. Je speelt volgens Puett nu eenmaal vaak tegenstrijdige rollen 1

Vraag	Antwoord	Scores
19	<p>maximumscore 2</p> <p>Een goed antwoord bevat de volgende elementen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • een uitleg welke overeenkomst er is tussen de ethiek van Confucius en die van Aristoteles: handelen afgestemd op de omstandigheden • een uitleg met deze overeenkomst op welke manier je een vriendin in nood kunt helpen: het juiste midden zien te vinden dat verandert met / afhankelijk is van omstandigheden <p>voorbeeld van een goed antwoord:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Volgens de ethiek van Confucius en Aristoteles kunnen we geen vaste regel volgen die bepaalt wat je moet doen in elke situatie. Ethisch handelen betekent op verschillende manieren praktisch handelen door telkens opnieuw af te stemmen op de veranderende omstandigheden • Volgens de deugdethiek zou je je vriendin in nood kunnen helpen door het juiste midden te vinden in je praktische handelingen. Je moet bepalen tussen welke uitersten je houding van waaruit je helpt moet zitten. Als je vriendin in de stad wordt lastig gevallen door een groep vervelende medescholieren, dan moet je gedrag bijvoorbeeld het optimale midden tussen lafheid en overmoed zijn. Maar of je het juiste midden treft in de vorm van moed, is afhankelijk van de omstandigheden, hoe je die aanvoelt en de inschattingen die je maakt van wat het probleem eigenlijk is. Net doen alsof je niets ziet, lijkt laf te zijn, maar er zomaar op afstormen en de belagers aanvallen kan roekeloos zijn, afhankelijk van wat precies de situatie is 	<p>1</p> <p>1</p> <p>1</p> <p>1</p>

Opgave 3 Een bundeltje tegenspraak

20 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een weergave van Morans kritiek op de interpretatietheorie: we kennen onszelf niet alleen vanuit een derde-persoonsperspectief als buitenstaander, maar vooral vanuit een eerste-persoonsperspectief als denkende en handelende persoon 1
- een uitleg dat Morans kritiek te herkennen is in tekst 9: Anne bekijkt zichzelf niet alleen als een vreemde maar bepaalt actief (eerste-persoonsautoriteit) wat goed en slecht is 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Volgens de interpretatietheorie kennen we onszelf op dezelfde indirecte manier als anderen ons kennen. Maar volgens Moran kennen we onszelf niet in de eerste plaats door onszelf van buitenaf te bekijken, maar door zelf actief te bepalen wat we ergens van vinden 1
- Net zo doet Anne in tekst 9. Ze zegt dat ze zichzelf als een vreemde kan beschouwen. Dit sluit nog aan bij de interpretatietheorie. Maar ze zegt direct daarna dat ze onmiddellijk weet bij alles wat zij zegt of het goed of slecht is wat zij doet. Zij bepaalt dus actief wat zij ergens van vindt en zo kent ze zichzelf 1

21 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg met het voorbeeld van de kever in het doosje dat de introspectietheorie leidt tot solipsisme: zoals je niet kunt weten wat er in het doosje van een ander zit, zo leidt de opvatting dat we alleen onze eigen ervaring kunnen kennen tot de opvatting dat er geen gedeelde taal of betekenis bestaat 1
- een uitleg dat ook het schrijven van een geheim dagboek volgens Wittgenstein een sociale aangelegenheid is: als onze begrippen hun betekenis ontleen aan een sociale context, dan is ook het schrijven van een geheim dagboek een sociale aangelegenheid 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

voorbeeld van een goed antwoord:

- Wittgenstein vraagt ons om ons in te denken dat iedereen in een doosje een kever heeft. We kunnen echter niet in elkaars doosje kijken. Hoe kunnen we dan weten dat het woord 'kever' inderdaad verwijst naar een en hetzelfde insect, een kever? Net zo is het volgens Wittgenstein met de introspectietheorie. Als iedereen alleen de betekenis van zijn eigen ervaringen kan kennen, dan kunnen we ook, zoals het solipsisme, denken dat er helemaal geen gemeenschappelijke betekenis van onze ervaringen is 1
- Taal is volgens Wittgenstein sociaal. Als Anne haar gedachten en gevoelens onder woorden kan brengen in een geheim dagboek, dan gebruikt zij de taal die ontwikkeld is door de gemeenschap. Ze gebruikt de taal die ze geleerd heeft van de mensen uit haar taalgemeenschap. In die zin is het schrijven van een dagboek, zelfs als dit dagboek niet wordt gelezen door andere mensen, een sociale aangelegenheid 1

22 maximumscore 1

Een goed antwoord bevat een uitleg dat volgens Dennett Annes zelf, net als een fictieel personage als Kitty, alleen bestaat als narratief zwaartepunt in de verhalen waarmee ze haar gedrag wil begrijpen.

voorbeeld van een goed antwoord:

Volgens Dennett bestaat persoonlijke identiteit als een narratief. Dit narratief heeft een bepaald zwaartepunt, namelijk dat wij de hoofdrol spelen in dit narratief. Een dergelijk zwaartepunt bestaat niet als iets tastbaars. Het is net zo fictief als een personage in een roman, of in een dagboek zoals Kitty. Het narratieve zelf bestaat volgens Dennett in die zin dat het ons in staat stelt om verklaringen en voorspellingen te doen over ons gedrag, maar niet omdat er een 'echt' zelf in ons zit.

23 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg met Annes vergelijking dat het objectieve lichaam gaat over het lichaam van buitenaf / als object, terwijl het geleefde lichaam gaat over het ervaren lichaam van binnenuit, zoals Anne die zich opgesloten voelt en naar vrijheid verlangt 1
- een uitleg met Annes vergelijking dat het lichaam het ankerpunt is van het narratieve zelf: de verhalen die Anne over zichzelf vertelt, hangen samen met haar lichaam in tijd en ruimte 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

voorbeeld van een goed antwoord:

- Er zijn twee manieren om naar het lichaam te kijken. Aan de ene kant kunnen we het lichaam van buitenaf bekijken als een object in de wereld. Aan de andere kant is het lichaam ook dat waarmee we de wereld ervaren. Dit is het geleefde lichaam. Anne leeft in een kleine ruimte met veel andere mensen. Doordat haar lichaam is opgesloten, ervaart zij de wereld ook als een kooi 1
- Volgens Merleau-Ponty is het lichaam het ankerpunt dat alles wat een persoon beleeft, vertelt en onthoudt met elkaar verenigt. Anne ziet zichzelf als een vogel die opgesloten is. Dit verhaal over haarzelf hangt onlosmakelijk samen met de plek waar haar lichaam zich op dat moment bevindt. Als zij in vrijheid had kunnen leven, had zij zichzelf ook niet op die manier ervaren 1

24 maximumscore 1

Een goed antwoord bevat een uitleg dat volgens Kant Annes zelf bestaat als mogelijksvoorwaarde van ervaring: zonder zelf zou Anne zich ook niet kunnen ervaren als een ‘bundeltje tegenspraak’.

voorbeeld van een goed antwoord:

Volgens Kant is het zelf de mogelijksvoorwaarde voor ervaring. Zonder zelf zou er geen eenheid in onze ervaringen zijn, zouden we de wereld niet als een samenhangend geheel kunnen ervaren. Ook Anne heeft volgens Kant een zelf. Zij ervaart namelijk haar wisselende stemmingen als een ‘bundeltje tegenspraak’. Maar om zichzelf zo te kunnen ervaren, moet er wel een zelf zijn dat deze ervaringen met elkaar verbindt.

25 maximumscore 1

Een goed antwoord bevat een uitleg dat Anne volgens Sartre te kwader trouw is als zij beweert dat ze niet kan veranderen wegens haar ‘gegeven natuur’, omdat zij daarmee haar fundamentele vrijheid om te kiezen ontkent.

voorbeeld van een goed antwoord:

Volgens Sartre kun je zien wie iemand is door de manier waarop hij keuzes maakt. Wie zijn keuzes maakt in alle oprechtheid, zonder zich te laten leiden door andere stemmen of meningen en zich niet beroept op een autoriteit, handelt authentiek. Wie zich echter laat leiden door haar ‘gegeven natuur’, handelt niet oprecht, maar te kwader trouw. Anne is te kwader trouw als zij zegt dat ze niet kan veranderen, omdat zij wordt bepaald door haar natuur.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

26 maximumscore 1

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:
 een uitleg dat de beslissing om onderduikers te helpen het gevolg is van een sterke evaluatie: wie zich afvraagt of hij onderduikers wil helpen, vraagt zich af wie hij wil zijn.

voorbeeld van een goed antwoord:

De keuze om onderduikers te helpen is het gevolg van een sterke evaluatie, omdat iemand heeft bepaald wie hij werkelijk wil zijn. Het gaat hier niet om een keuze tussen aangeboren of aangeleerde voorkeuren, maar om de vraag welke waarden voor iemand echt belangrijk zijn. Voor deze persoon doet het er toe dat hij mensen kan helpen die in nood verkeren, ook al gaat dat misschien ten koste van zijn eigen leven. In dit geval vertegenwoordigt de hulp die hij kan bieden de hoogste waarde. Hij wil liever iemand zijn die zijn leven in de waagschaal stelt om anderen te helpen dan iemand die toekijkt terwijl anderen in nood verkeren.

27 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg dat de negatieve vrijheid van Anne door de bezetter wordt afgenomen: Anne wordt door de bezetter in haar leven / vrijheid bedreigd 1
- een uitleg dat helpers de positieve vrijheid van Anne vergroten: door het geven van schrijfmateriaal kan Anne zichzelf bepalen in overeenstemming met wat ze wil 1

voorbeeld van een goed antwoord

- Negatieve vrijheid houdt in dat je zonder dwang je eigen leven kunt leiden. Dat kan Anne niet: ze is ondergedoken omdat de Duitse bezetter haar wil arresteren 1
- Positieve vrijheid houdt in dat je jezelf als persoon bepaalt in overeenstemming met wat je wilt. Doordat de helpers schrijfmateriaal aan Anne geven, kan Anne zichzelf bepalen als schrijver 1

5 Aanleveren scores

Verwerk per examinator in de applicatie Wolf:

- de scores van de alfabetische eerste tien kandidaten voor wie het tweede-tijdvak-examen de eerste afname is én
- de scores van alle herkansende kandidaten.

Cito gebruikt beide gegevens voor de analyse van de examens. Om de gegevens voor dit doel met Cito uit te wisselen dient u ze uiterlijk op 28 juni te accorderen.

Ook na 28 juni kunt u nog tot en met 1 juli gegevens voor Cito accorderen. Deze gegevens worden niet meer meegenomen in de hierboven genoemde analyses, maar worden wel meegenomen bij het genereren van de groepsrapportage.

Na accordering voor Cito kunt u in Wolf de gegevens nog wijzigen om ze vervolgens vrij te geven voor het overleg met de externe corrector. Deze optie is relevant als u Wolf ook gebruikt voor uitwisseling van de gegevens met de externe corrector.

derde tijdvak

Ook in het derde tijdvak wordt de normering mede gebaseerd op door kandidaten behaalde scores. Wissel te zijner tijd ook voor al uw derde-tijdvak-kandidaten de scores uit met Cito via Wolf. Dit geldt **niet** voor de aangewezen vakken.

6 Bronvermeldingen

tekst 1

tot en met 3 naar: <https://www.ru.nl/radboudreflects/terugblik/terugblik-2015/terugblik-2015/woe-27-05-15/virtuele-map/verslag-woe-27-05-15/>

tekst 4 - 8 naar: M. Puett, De weg, 2016

tekst 9 Dagboek van Anne Frank, 15 juli 1944